

Forfatter: Holberg, Ludvig

Titel: Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret

Citation: Holberg, Ludvig: "Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret", i Holberg, Ludvig: *Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret*, udg. af F.J. BILLESKOV JANSEN ; Volmer Rosenkilde , Rosenkilde og Bagger, 1969-1971, s. 48. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-holberg10-shoot-idm140342681465808.pdf> (tilgået 24. april 2024)

Anvendt udgave: Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret

Forberedelse

Af alle Slags Videnskaber er ingen, næst Theologie nyttigere og herligere end Morale. Det samme er enten alvorligt eller skiemtsomt. Det alvorlige Morale er saadant, som findes udi de gamle Philosophiske Skrifter, hvorudi Dyder og Lyder udi ærbar og anstændig Stiil forklares, og som befattes under det Navn af Ethica. Ingen kand tvivle om Nyttens deraf, det staaer ikkun paa at venne Menneskene til dets Læsning, saasom deslige Skrifter, der udi en tør og ærbar Stiil viise et Menneskes Pligt og forklare Naturens Love, ere gemeenligen ikke saa behagelige, som de ere opbyggelige. Ligesom derfor Medici forgyldte beedske Piller, for at opmuntre Patienter til at indtage dem, saa have Philosophi efter deres Exempel søgt ved adskillige Skikkelser, som de have sat paa denne nyttige Lærdom, at opvække Læsernes Lyst og Attention. Nogle have i den Henseende fundet for Got at udføre saadant Morale udi behagelige Fabler. Og seer man af adskillige Steder udi det Gamle Testamentes Skrifter, at den Invention er heel gammel, ja at den haver været i fuld Brug hos de Ebræer fra de ældste Tider. Den bekiendte Æsopus, en Phrygier, er den første, som haver giort en Samling af Moralske Fabler, hvilke endnu læses med Behag og Nytte. Adskillige andre have siden fult hans Exempel. Og seer man, at hellige Skribentere, ja Christus selv haver betient sig af Fabler og Lignelser, som af den kraftigste Maade at moralisere paa. Andre have forsøgt at udføre saadant udi muntre Samtaler. Denne Maade at underviise paa, kaldes den Socratiske, saasom Socrates holdes for den første, der haver ført den ret i Brug; Hvilket sees af hans Discipels 49 Platonis Skrifter. Socrates haver derudi været efterfulgt af utallige Lærere: Og er den Maade at lære paa udi fuld Brug endog i vore Tider. Ja saasom man haver merket, at deslige Samtaler ikke alleene opvække Læserens Attention, men giver ogsaa Anledning at udføre en Lærdom med des større Grund og Kraft, haver man extenderet denne Lærdoms Maade ogsaa til adskillige andre Videnskaber, som til Theologie, Historier, Mathesis, etc. Hid hensigte og de nu brugelige Romaner, hvis Oprindelse Verderius deriverer af de Franske Normanner, saasom deslige Fabler vare skrevne paa det gamle Normanniske Sprog. Ordet er siden forandret, saa at man i Steden for Normanner, haver givet dem Navn af Romaner. Spanierne, som efter de Franske have antaget den Skrive-Maade, kalde dem Romanes, og betegne Italienerne dem med samme Navn. Men dette maae staae ved sit Værd. Man seer, at Grækerne ogsaa have betient sig af den Skrivemaade; og have vi endnu tvende gamle Græske Romaner: en af Achille Tatios, en anden af Heliodoros. Apulejus Metamorphosis er den fornemste gamle Roman, som vi have paa Latin, og Barclai Argenis blant de yngre paa samme Sprog. De fleste af disse Romaner synes alleene at være skrevne af ørkesløse Mennesker for Tids-Fordriv. Men der findes nogle, som under opdigtede Historier forestille vigtige Ting, saa vel udi politicis, som udi morale, saa at deres Læsning er ikke mindre nyttig end behagelig.

Af alle Moralske Romaner er meest udi Anseelse den saa kalden Telemaque, hvis Autor er den bekiendte Erke-Bisp af Cambrai, Fenelon. Samme Telemaque holdes for et Mesterstykke af det Slags Skrifter, saavel i Henseende til Stilen, som til Materien. Men saasom jeg udi mange Ting haver en egen Smag, saa bekiender jeg reent ud, at jeg kand ikke se alle de Herligheder, som de fleste derudi finde. Stilen, som er fortreffelig udi Poësie, bliver modbydelig udi solut Stiil, og Lærdommen, som i sig selv er gandske solide, er dog ikke saa rar, at den jo findes i de fleste Skrifter, som handle om Dyder og Regierings 50 Regler. Thi naar et Skrift skal passere som et Mesterstykke, maae udi Lærdommen være noget, som er Original, det er saadant, som enhver ikke er bekiendt; hvoraf jeg dog intet finder udi denne navnkundige Roman: thi de Regler og Maximer, som gives, ere bekiendte og almindelige, saa at Autor herudi alleene haver distingveret sig ved sin behagelige Skrivemaade, og ved den Tone han haver sat paa sit Verk. Men jeg siger, at dette er alleene saaledes efter min Smag. Thi om andre holde Verket for et Mesterstykke, maae det staae enhver frit for at fælde saadan Dom, og vil jeg med ingen indvikle mig i Tvistighed derom. Alt hvad som efter min ringe Skiønsomhed bør siges derom, er, at det er et nyttigt og ziirligt Verk, men dog derhos saadant, som kand gjøres uden Troldom.

Jeg vil ikke tale om andre moralske Romaner, hvoraf nu findes en stor Mængde, men alleene give min Betænkning over et nyt Skrift udi den Materie, eftersom derover er fældet saa stridige Domme, at nogle have løftet det op til Skyerne: andre derimod have tælt derom med yderste Foragt, og derved have foraarsaget, helst iblant Fruentimmer, tvende Factioner af Pamelister og Antipamelister. Derudi forestilles en fattig ung Kammer-Pige, som en stor Herre havde forelsket sig udi, og som han med Vold og all optænkelig List søgte at overvinde: men hendes Dyd og Kydskhed var saa stor og bestandig, at hun ved intet Middel kunde bringes til at accordere ham nogen u-sømmelig Faveur. Hvorudover hans u-blue Elskov omsider forvandlede til Estime og Admiration, saa at han, u-anseet Standens U-liighed, tog hende til ægte. Denne unge Pige ansee nogle som et Modèle for Fruentimmer at efterfølge, ja der ere fundne Geistlige udi Engelland, der have paa Prædikestolen recommendeder Historien. Andre derimod have derudi fundet Character af en devote Coqvete og et listigt Fruentimmer, der udi Grund haver forstaaet den Konst at bringe en Mands Person udi Snaren. Begges Domme synes mig at være outrerede. Man kand vel paa den ene side ikke gandske forlade sig paa saadan Opførsel hos et 51 Fruentimmer, saasom Erfarenhed viiser, at man ofte af masqverede Dyder haver været bedragen. Men man kand paa den anden side ey heller gjøre alle Dyders Øvelser til Hypocrisie: Thi der kand og findes de Fruentimmer, der herved intet have for Øjene, uden

GUdsfrygt, Dyd og Ærekierhed. Og vil jeg gjerne, for ikke at støde honête Fruentimmer for Hovedet, som jeg stedse haver holdet Venskab med, henføre Pamela til den sidste Classe, helst som der sees, at hun udi hendes paafølgende Velstand var sig stedse selv liig, og indtog alle ved bestandig Douceur, Ydmyghed og Føyelighed. Alt hvad som jeg herimod kand sige, er dette, at Historien havde været end meer opbyggelig, og Characteren mindre Critiqve underkastet, hvis denne Heroine havde efter saadan Opførsel, og efter saa mange udstandne Forfølgelser stedse opofret sig til eenlig Stand, for at viise, at alle de Critiqver, som vare giorte over hende, havde været ilde grundet; eller, hvis hun i det ringeste havde ladet hendes Bejler bie nogle Aar, førend hun indlod sig udi Handel med ham. Jeg regner ellers Historien blant en af de gode Romaner, saasom den er fuld af adskillige gode Sentimens, og viiser Exempel paa Dyd og Ærlighed; skiønt jeg dog holder den for intet Mester-Stykke, og ingenlunde kand bifalde de Geistlige udi Engelland, der haver recommenderet den paa Prædikestolen. Thi seer man noget deri som er opbyggeligt, saa seer man og noget som kand irritere til Elskov, og sætte end ogsaa en Philosophum udi fuld Flamme. Det Portrait som gives paa et Fruentimmers Dejlighed, paa hendes Bryste, Taille, etc. ja de mange Caresser og Kysse, som omtales, ere ikke saadanne Materialier, hvoraf man kand tage Texter til Prædikener.

Det samme kand og siges om de andre moralske Romaner, ikke at tale om, at Charactererne derudi gemeenligen ere saa outrerede, at de passe sig heller paa Engle end Mennesker, viisende, hvordan et Menneske bør være, og ikke hvad det er eller kand være. Er det Tapperhed, Troeskab, Kierlighed, saa er alting qvintessentieret og saa 52 abstract, at Læseren i Steden for bons sens erhverver en u-rimelig Affectation. Man kand derfor ikke raade meget til saadanne Bøgers Læsning: thi det er noget som kand ikke alleene giøre en og anden udi sær, men end og en heel Nation grimacieuse; og var det for at curere saadan Affectation, som den Spanske Nation af Romaners Læsning var bleven befænged med, at Cervantes skrev den sindrige Roman, som er bekiendt under det Navn af Don Qvixot.

Udi disse Tider haver man fundet en synderlig Behag udi det Morale, som fremsettes udi opdigtede Rejse-Beskrivelser, udi Breve, og de Skrifter som føre Navn af Spectateurs. Hvad opdigtede Rejse-Beskrivelser angaaer, da holdes det for en beqvem Maade at moralisere paa, og seer man, at mange saadant have giort med Succes. Men derved som med andet er skeed Misbrug; thi der ere fundne de, som under saadanne Beskrivelser af opdigtede Lande have anført adskillige anstødelige Ting, saavel mod Religion som mod Morale, og henføres fornemmeligen til den Classe den saa kalden Historie af de Severamber. Eendeel af disse Rejse-Beskrivelser ere af samme Art som Luciani, hvilken indeholder intet uden Skiemt. Af disse ere meest anseelige, Bidermanni Utopia og andre af samme Natur. De fingerede Rejse-Beskrivelser, som udi vor Tiid giøres af den bekiendte Engelske Doctor Swift er en Sammenblanding af Skiemt og Lærdom, dog saaledes at det første derudi prædominerer. Udi Klims Underjordiske Rejse ere ogsaa begge Deelee, men besynderlig det sidste: thi der indeholdes saa mange Characterer, at man deraf kand forsynes med Materialier til et heel Moralsk Systema. Nogle have taget sig for at censurere samme Skrift, foregivende derudi at finde en Slags Naturalismum: men Beskyldningen er saa elendig, at man ikke har holdet fornødent at svare derpaa. Der viises udi Skriftet, hvor meget et Folk alleene af Naturens Lys og de skabte Tings Betragtning kand forfremmes udi Moralitet og GUDs Kundskab. Saadant er noget som alle Theologi tilstaae, og viise, 53 at den sande revelerede Religion er grundet paa den naturlige. Autor har derforuden taget den Præcaution at viise Revelationens Nødvendighed, for at igiendrive dem, som i vor Tiid have negtet dens Fornødenhed. Slige Censurer rejse sig derfor enten af Ondskab at skade sin Næste, eller af Vankundighed, og vil jeg heller henføre dem til det sidste, saasom ingen er dristigere i at criticere end en halvlærd, og den, som man siger, haver ikkun læset een Bog.

Andre have udi vor Tiid taget sig for at fremføre deres Morale udi fingerede Breve. Blant dem ere mest bekiendte, de som ere udgivne under det Navn af den Tyrkiske Spion. For nogle Aar siden er denne Skrivemaade bleven fast almindelig, saa at man aarligen har seet i Haabetal at udkomme Persiske, Chinesiske, Jødiske, Ægyptiske og andre Breve. Blant dem ere de saa kaldne ældste Lettres Persannes udi stor Estime, og det efter Fortieneste. Thi man finder derudi adskillige Ting, som er sterke, nye og originale. Jeg kalder dem de ældste Lettres Persannes, saasom der ere nogle andre under samme Titul siden udkomne, men som ligne ikke de første.

Udi Engelland have for nogle Aar siden visse skiønne Hoveder foreenet sig i at udarbeide adskillige Materier i Morale. Og ere det de samme, som siden ere samlede udi adskillige Bind, og publicerede under den Titul af Spectator. Udi denne Samling, saasom det er ikke een Mands Arbeide, saa ere Stykkerne derudi heel ulige. Nogle Materier ere udførte med saadan Fynd og Ziirlighed, at de kand passere for Mesterstykker: andre derimod ere kun maadelige, og den største Deel af ingen Betydning: hvorudover den Franske Oversetter haver fundet for got at udelade mange Stykker deraf, og var det at ønske at han end havde udeladt fleere.

Adskillige andre Autores have imiteret dette Verk, men med u-lige Succes: thi de nyere Spectatores kand ikke lignede med de gode Stykker, som findes udi den første. Den Svenske Argus skal ogsaa være en Imitation deraf: iligemaade 54 den Hamborgske Patriot, hvilken af de nyere Spectateurs holdes for den beste og grundigste. Den samme er, som den første Engelske Spectator, ogsaa en Samling af adskillige fornuftige Mænds Arbeide, og ere Stykkerne derudi over alt gode, og med Fliid udarbeidede, saa at den derudover bør præfereres for de Franske Spectateurs, hvis Morale holdes for meere ziirligt end grundigt.

Man kand udi Allmindelighed sige om de nye Franske Moralister, at de see meere efter Formen, end efter Materien. Stiil og ziirlige Talemaader er det som staaer dem mest for Øyene. Deres Pensees og Moralske Betragtninger falde og gemeenligen paa amoureuse Passioner og at afmale Fruentimmer-Qualiteter. Saadant bliver en essential Ting saavel udi deres Skiemt, som Alvor, saavel udi deres alvorlige Morale, som udi deres Skuespill. Og er det derfor, at en Comoedie hos dem er ingen Comoedie, med mindre den endes med Ægteskab. Og saasom de udi alting affectere en Slags Politesse, saa ansee de andre Philosophos som grove og upolerede Folk, naar de udi Lasters Afrisning tage Mennesket ret paa Bylden, ladende sig selv nøye med at commentere over visse smaa Skrøbeligheder, og ved et sminket Morale alleene at røre ved den blotte Hud. Jeg siger de nye Franske Moralister: thi Montagne, Charron, Moliere, Boileau og andre Franske Moralister af forrige Seculo have fuldt de gamle Philosophorum Plan i at moralisere. Hvorudover deres Skrifter ville blive stedsvarende og aldrig uddøe. Men hver Alder haver sin Smag; og gaaer det med de Franske Skrifter, som med deres Klæder, hvilke ere saa mange Foranderligheder underkastet, at det som et Aar er en Zirath, er et andet Aar en Vanheld. Jeg haver hørt adskillige fornuftige Folk udi Frankerig at besværges sig over den Smag, som nu haver taget Overhaand, ja Skribentere selv at undskyldte sig dermed, at de maa indrette deres Skrifter efter Folkes nu værende gout.

Under skiemtsom Morale befattes Satyrer og Skuespil. Af Satyriske Skribentere have vi tvende gamle udi Horatio og 55 Juvenale, hvilke de nye have fuldt som Modeler. De fleeste Critici præferere den første for den sidste, skiønt efter mine Tanker uden Grund; og haver jeg givet Aarsag til denne min Betænkning udi een af mine Latinske Epistle. Af de nyere Satyricis settes først udi Spidsen Boileau, og det med Billighed, saavel i Henseende til Stilens Ziirlighed, som Materiens Fynd. Han haver indskrænket den Dristighed, som findes hos de gamle Satyricos, og banet Vey for andre til tempererede og tilladelige Satyres, skiønt man kand sige, at han overgaaer undertiden de Grendser, som han selv setter: nævnende een og anden ved Navn; hvilket ikke bør være tilladeligt. Jeg for min Part haver ikke dristet mig at gaae saa vidt udi mine Satyriske Skrifter. At de samme her have foraarsaget større Bevægelse er at tilskrive de Nordiske Folks Temperament og Constitution, hvilke ikke kand finde sig saa vel udi Skiemt som Franske og Engelske Folk.

Hvad Comoedier angaaer, da kand man sige, at ingen kraftigere Skrivemaade er opfundet at moralisere paa, og hvorudi Dyders og Lyders Character livagtigere kand gives. De gamle Skuespill have været meget betydelige, men derhos grove og skarpe; hvilket sees af Aristophanis Comoedier, som vi endnu have. Menander er den første iblant Grækerne, der haver moraliseret paa en finere og mindre anstødelig Maade. Men af alle de mange Skuespill, som han i sin Tiid haver gjort, er intet bleven conserveret. Af Romerske Comoedie-Skrivere ere de fornemste Plautus og Terentius. Om begges Skrifter ere store Tvistigheder blant de Lærde. De fleeste præferere Terentium for Plauto: men jeg kand ikke være eenig med dem derudi. Jeg tilstaaer gierne, at Stiilen er reenere og Regulariteten større udi den sidstes Skuespill, saa at de have mindre Feyl end den første. Men med alle de Feyl, som findes udi Plauti Skuespill, saa kand man sige, at de ere u-forligelige. Jeg ligner den første Arbeyde ved en almindelig Skabning uden Lyder; den sidstes derimod ved et deyligt og u-gemeent Ansigt, men hvorpaa kand findes een eller anden 56 Plet eller Vorte. De beste og sterkeste Literati kand være u-bequemme Dommere i Henseende til Skue-Spill. Een dømmes efter Stiilen; en anden efter Moralske Sentenzer og Maximer; den tredie efter Theatraliske Regler: Men et Skue-Spill kand være ziirlig, moralsk, og have alle de Attributa, ja være dannet efter alle de Regler, som Aristoteles foreskriver, og dog intet Skue-Spill være. Et andet derimod kand u-anseet adskillige Feil være et Mester-Stykke. Ingen kand negte, at ex. gr. Plauti Aulularia haver sine Feil: men med alle sine Feil staaer det endnu i Spidsen af alle, saavel nye som gamle Comoedier. En Moliere er herudi beqvemmere Dommer, end et heelt lærd Societet. Man seer, at han haver fundet for Got helst at imitere Plautum, og at han haver u-maget sig at oversette for det Franske Theatro nogle af samme gamle Comoedie-Skrivers Stykker, som endnu passere for de beste. Man seer derimod, at han ikke haver promitteret sig den Succes af Terentii Skue-Spill, og derudover, u-anset all den Ziirlighed og Regularitet, som findes hos de samme, haver ladet dem være u-rørt. Visse af Plauti Comoedier, som Aulularia, Amphitruo, Menechmi, Pseudolus, Mostellaria og andre ere endnu ikke alleene udi fuld Brug, men forestilles med saadan Succes, at Tilskuerne af deres idelige Repetitioner aldrig blive kiede. Thi derudi fremskinner over alt den Festivitet, som er Siælen udi en Comoedie eller Anima Theatri, som ingen kand tilveje bringe, uden den, som Naturen haver dannet dertil, da mange derimod med Fliid, Arbeide og en Slags Skiønsomhed kand udarbeide saadanne Skue-Spill som Terentii.

Med Plauto og Terentio uddøede den Konst at forfærdige Moralske Skuespill, saa at Moliere kand regnes for den første, der haver bragt for Lyset det begravne Artificium, og skrevet Comoedier efter de gamle Grækere og Romeres Plan. Ja man kand sige, at han ikke alleene lykkeligen haver efterfulgt, men end ogsaa overgaaet de gamle derudi, saa at han derfor kand regnes iblant de sidste Tidens store Philosophos. Ingen haver bedre udstuderet 57 Menneskelige Tilbøjeligheder; og ere de Portraits, som han giver paa en skiemtsom og behagelig Maade livagtigere end Theophrasti Characterer. I hvad Klædning og i hvilken Stiil og Form saadan bliver frembragt, saa er det et Arbeide, som er en Philosopho anstændigt. Det Morale er det nyttigste, som haver meest Virkning, og tvivler jeg paa, at de beste og grundigste Philosophorum præcepta have haft større Effect, og med bedre Succes have bestridit Menneskelige Daarligheder, end samme Mands Skue-Spill, endskiønt de synes alleene at have været giorte for at divertere. Jeg tvivler, siger en vis Auctor, at den skarpeste Geistlige Prædiken er kraftigere til at omvende en Øyenskalk, end Molieres Tartuf, eller at nogen Liig-Tale kand have større Virkning, end det Skue-Spill kaldet, Dødningsens Giestebud, eller Festin de

Pierre.

Det er i den Henseende, at jeg selv ikke haver holdet det min Stand og Alder u-værdigt at moralisere paa den Maade; og den Fremgang mine Comoedier have haft, saavel inden- som Udenlands, forarsager, at jeg ikke skiemmer mig ved saadant Arbeide. Jeg haver besynderligen i mine Comoedier søgt at udføre de Characteres, som Moliere og andre ikke have rørt ved. Saadanne Characteres findes udi den Politiske Kandestøber eller Stadsmand udi egen Indbildning, udi den Vegelsindede, udi den Stundesløse, udi den saa kalden Comoedie: Uden Hoved og Hale; hvorudi viises deres Character, som falde fra en Extremitet i en anden: udi den Rang-Syge og andre.

Man seer af mine Skrifter, som Tiid efter anden ere komne for Lyset, at jeg haver søgt at moralisere paa adskillige Maader. Udi min Helte-Historie, som er skreven efter Plutarchi Plan, er et ærbart og alvorligt Morale. Udi mine Satyres er Salt og Peber, og alt hvad som bider, men tilligemed læger. Mine Comoedier indeholde Skiemt, eller de Sandheder, som søges med Latter. Mine Latinske Epigrammata og Underjordiske Rejse ere fulde af moralske Paradoxer, eftersom jeg der udi haver foretaget mig at bestride almindelige Vildfarelser, og at distingvere Dyders 58 og Lyders Realitet fra deres Appearance. Om jeg derudi haver succederet, det vil jeg overlade til andres Domme og Kiendelser. Hvis jeg udi en og anden Ting haver taget Feyl, haver jeg dog derved givet Anledning til at examinere adskillige Ting, og viiset, at et og andet Axioma eller almindeligen antagen Meening ved nøye Examen ikke altid holder Stik.

Jeg holder for, at det fornemmeligen er en Philosophi Pligt at examinere antagne Meeninger, om de ere vel grundede eller ey. Thi at opkaage hvad som 100 gange tilforn er talet og omskrevet, er ikke at lære; men at declamere. At commentere over Ødselhed, Gierrighed og andre bekiendte Lyder, er ikke andet end Opmuntringer, som tilhøre Oratores og Prædikantere at gjøre. Men at gjøre Decouverter, at viise hvorledes Skyggen tages for Legemet, og hvorledes Lyder confunderes med Dyder, det er ret at agere en Lærer, og at efterleve en Philosophi Pligt. Det er i den Henseende at jeg recommenderer paradoxe Meeninger: thi, naar de samme med Grund og Skiønsomhed blive udførte, kand de samme ansees som nye og nyttige Decouverter: Jeg siger, naar de med Grund og Skiønsomhed ere udførte; thi der ere fundne adskillige Skribentere, som alleene af Ambition og for at lade see deres høye Klogskab og qvintessentierede Forstand, have fremsat og forplantet Meeninger, som heller have forarget end opbygget. Blant dem regner jeg den navnkundige Bayle, der udi saadan Henseende haver søgt at bestride Meeninger, alleene fordi de af alle ere antagne; item L'Esprit, der deriverer alle Dyder af syndige og onde Kilder, hvilket er at gaae for vit, og at kuldkaste all Moralitet. Thi endskiønt man kand tilstaae, at mange nyttige Ting øves af onde Motiver, og at, som en vis Autor siger, Hofmod og Forfængelighed have bygget flere Hospitaler end alle Dyder tilsammen, saa flyder dog der ikke af, at de have bygget dem alle. Besynderligen fortiener herudi at censureres Autor til den saa kalden Fabel om Bierne (Fable of the Bees) hvilken tager sig for at plaidere for alle Laster, 59 og at vise deres Nytte og Nødvendighed udi det Menneskelige Societet. Han siger, at det er u-mueligt at gjøre en Republiqve florerende og lyksalig, naar man vil bortdrive moralske og physiske onde Ting. Han kand have ret i Henseende til physiske onde Ting, efterdi han selv var Doctor Medicinæ, og Doctores samt Apothekere leve af Sygdomme, og kunde derfor ikke fortænkes, om han ønskede Sygdomme. Thi der er vel neppe nogen Medicus, der, som den gamle græske Comicus siger, finder Behag udi Almuens bestandige Helbred. Ligesom en Proprietarius finder liden Behag udi frugtbare Aaringer, men heller glæder sig over Misvext, Advocaten glæder sig over paakommende Tvistigheder, en Klokker eller Graver over Liig og Dødsfald, en Soldat over Kriig, saasom enhver derved finder sin Regning. Herudover siger Seneca: cui non ex alieno incommodo lucrum? miles bellum optat; Agricola non caritas erigit; eloqvens captat pretium ex litium numero; Medicis gravis annus in qvæstu est; nullo igne, nulla tempestate lædantur tecta, jacebit opera fabrilis. Det var derfor, at den Franske Chirurgus tilbød Caroli 8. Billede, efterdi samme Konge var den første, som bragte den Svaghed kalden Frantzoser ind udi Landet, hvorved Chirurgi have vundet sig mange Penge (a). Jeg siger derfor, saavit kand han have ret, i Henseende til physiske onde Ting; Men at gjøre Laster og Udyder til fornødne Ting, er et u-blue og u-rimeligt paradox. I det øvrige anseer jeg paradoxe Meeninger af stor Nytte, og derfor selv ikke haver taget i Betænkning ofte at gaae af den alfare Vej, og at efterforske adskillige almindelige

* 60

antagne Meeningers Adkomst. Udi hvilket Arbeide jeg haver fundet, at adskillige Axiomata eller Maximer grunde sig ikke saa meget paa Ret og Billighed, som paa Sædvaner og visse anseelige Læreres Myndighed. Thi ligesom naar en gisper udi Selskab, begynde ogsaa alle ved Sympathie at gispe tilligemed; saa følge vi ofte blindt gamle ærværdige Mænds Meeninger uden videre Examen. Saadant Morale er Indholden af dette Verk, hvorudi man seer meer Meditation end Læsning. Jeg paastaaer herudi ingen Infallibilitet, men underkaster alting fornuftige Folks Skiønsomhed, og lader mig rette af enhver, som kand vise, hvor udi jeg haver taget Feil. Vil ellers nogen forekaste mig, at jeg haver egne Meeninger udi Morale, svarer jeg med Chrysippo, at just det samme tilkiendegiver en Application paa Philosophien; thi at tænke med de fleeste, og at gaae den alfare Vej, er saadant som heller vise en magelig Læsning af mange Bøger end egen møysom Meditation.